

8. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>
9. Ferdinand de Saussure, *Course in General Linguistics*, edited by Charler Bally and Albert Sechehaye in collaboration with Albert Riedlinger, translated by Wade Baskin. New York : McGraw-Hill Book Company, 1966. P. 68–73.
10. Laurence S. and Margolis E. *Concepts and Cognitive Science*. URL: <https://www.cs.nyu.edu/courses/fal 107/ G22.30 33-006/CCS.pdf>
11. Oxford Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/safety>
12. Smith B. *Understanding Language. Proceedings of the Aristotelian Society*, 1 June 1992. Volume 92. Issue 1. P. 109–142

УДК 811.161.2'373.21:821.161.2-31'06.09
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.33>

ТОПОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНІВ «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН» ТА «МАРУСЯ» ЯК ВИЯВ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В. ШКЛЯРА

TOPONYMOUS SPACE IN THE NOVEL «BLACK RAVEN. ZALYSHENETS» AND «MARUSIA» AS A PICE OF EVIDENCE OF V. SHKLIAR'S LINGUISTIC FEATURE

Ільченко І.І.,
orcid.org/0000-0003-0454-1106
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету

Ткаченко Н.В.,
orcid.org/0000-0001-6492-9167
аспірантка кафедри української мови
Запорізького національного університету

У статті на матеріалі історичних романів «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся» відомого українського письменника Василя Шкляра здійснено комплексний аналіз топонімів. Творячи географію романів, письменник дотримується за історичної правди, не порушує законів достовірності та композиційної цілісності загальної картини твору. В. Шкляр деталізовано зображує локації, уважно ставлячись до надання оповіді максимально реальних елементів.

Топонімікон романів «Чорний Ворон» та «Маруся» – це розгалужене поле власних географічних назв, котрі окреслюючи певний простір у художньому творі, допомагають читачу зорієнтуватися, де саме відбуваються події, у межах якої території діють головні та другорядні персонажі. Топоніми досліджуваних текстів розподіляємо на такі групи: хороніми, ойконіми (астіоніми, комоніми), урбаноніми, гідроніми (потамоніми, пелагоніми, гелоніми), дримоніми, ороніми.

В аналізованих творах усі події відбуваються на території України, тому маємо чітку локалізацію, яка здійснюється за рахунок хоронімів. Хоронім *Україна* вказує нам не лише на місце подій, а й стає символічним, наче оживає. Герої сприймають Україну як найдорожче для них у цьому світі, як матір. Окрім хороніма *Україна*, сюжетно важливою є власна назва *Холодний Яр*. Загальновідомо, що Холодний Яр здавна був осередком визвольної боротьби українського народу (в часи Коліївщини, УНР, під час Другої світової війни).

З огляду на те, що повстанці переважно перебували у лісах, де переховувалися чи вели бойові дії, значними у романах є дримоніми. З'ясовано, що саме назви лісів згадуються у творах частіше від інших топонімів. Дримоніми виступають важливими стратегічними об'єктами осередку повстанського руху.

Доведено, що топоніми є важливим компонентом романів В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся». Через надзвичайну ретельність вибору топонімічні розряди є сюжетно та композиційно важливими елементами дотримання правдивості оповіді. Усі географічні назви є актуальними для персонажів твору, проте для читача деякі з них вже застарілі. Вибір топонімів автором є безумовно вмотивованим, географічні власні назви доповнюють історичне полотно романів.

Ключові слова: гідронім, літературно-художній онім, ойконім, роман, топонім, топонімний простір, хоронім.

The article is provided with a toponym complex analysis based on such novels as «Black Raven. Zalyshenets» and «Marusia» by famous Ukrainian writer Vasyl Shkliar. In creating the novel geography, the writer tries to be in the frames of the historical truth, he avoids breaking the laws of credibility and compositional integrity of the overall picture of the work. V. Shkliar gives a detailed description of the places, being rather accurate in the description of the real elements.

Toponymicon of the «Black Raven. Zalyshenets» and «Marusia» novels contains a wide range of the proper geographical names, which not only describe the territory but help the reader to get the idea of the exact place for the occurring events as well as the borders for main and secondary heroes acting. The toponyms of the studied texts are sorted out into the next groups: choronyms, oikonoms (astonyms, comonyms), urbanonyms, hydronyms (potamonoms, pelagonoms, gelonoms), dryonyms, oronyms.

In the studied novels all the events occurred within the territory of Ukraine, thus we have the accurate localization confirmed by the choronyms. The choronym of Ukraine points not only out of the event locations, but gains the features of symbolizing one, acting as a living one. The novel heroes accept Ukraine as the most valuable asset in their world, as their mother. Besides the choronym of Ukraine, it is vital for the plot to speak about another proper name e.g. Kholodny Yar which is concerned as a core place of the independence fight of the Ukrainian people (in times of Koliivshchyna UPR, WWII).

Due to the fact that the rebels were mostly in the forests, where they hid or fought, drimonoms are significant in these novels. It was found that the names of the forests are mentioned in the works more often than other toponyms. Dryonyms serve as important strategic objects for the insurgent movement.

It is proved, that toponyms are important constituents of the V. Shklyar novels «Black Raven. Zalyshenets» and «Marusia». Due to the incredible choice accuracy, toponyms groups are vital elements in the plot and composition to remain in the frame of the truthfulness of the story. All the geographical names are actual for the novel characters, but the reader may find some of them old-fashioned ones. The toponyms choice is a motivated choice performed by the author to enrich the historical scene of the novels with geographical proper names.

Key words: hydronym, literary and artistic onym, oikonym, novel, toponym, toponym space, horonym.

Постановка проблеми. Найяскравіший представник української історичної романістики та «батько українського бестселера» – саме так називають відомого українського письменника, автора великої кількості прозових книжок Василя Шкляра. Найзнаковішими творами митця є історичні романи «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся», які захоплюють стилістично довершеним та розгалуженим онімним полем. Саме топонімам автор приділяє багато уваги. Творячи географію своїх романів, письменник дотримується історичної правди, не порушує законів достовірності та композиційної цілісності загальної картини твору. В. Шкляр деталізовано зображує локації, уважно ставлячись до надання оповіді максимально реальних елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом творчий доробок В. Шкляра досліджений в мовознавчому та літературознавчому аспектах – це праці таких науковців як В. Буда, А. Вегеш, Н. Венжинович, І. Глуховцева, М. Доценко, В. Лисенко, О. Мороз, Н. Свистун, В. Семиряк, В. Тихоша, Л. Томіленко, Т. Шевченко. Проте літературно-художній ономастикон романів аналізованого письменника став об'єктом вивчення поодиноких розвідок: О. Пискач «Конотоніми у творах Василя Шкляра», А. Вегеш «Особливості творення літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Маруся», «Роль промовистих літературно-художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон», О. Масло та І. Сосюк «Специфіка антропонімів як вияв авторської точки зору в романі Василя Шкляра «Чорний ворон», Н. Глазова «Первинні та вторинні антропоніми в романі В. Шкляра «Чорний ворон. Залишенець». Тому актуальність дослідження зумовлена необхідні-

стю комплексного аналізу топонімів історичної романістики В. Шкляра.

Мета статті – з'ясувати особливості вживання та функціонування літературно-художніх топонімів (на прикладі історичних романів В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся»).

Виклад основного матеріалу. Топонімікон історичних романів «Чорний Ворон» та «Маруся» – це розгалужене поле власних географічних назв, котрі окреслюючи певний простір у художньому творі, допомагають читачу зорієнтуватися, де саме відбуваються події, у межах якої території діють головні та другорядні персонажі. Топоніми аналізованих романів розподіляємо на такі групи: хороніми, ойконіми (астіоніми, комоніми), урбаноніми, гідроніми (потамоніми, пелатоніми, гелоніми), дримоніми, ороніми.

В історичному романі «Чорний Ворон» усі події відбуваються на території України, тому маємо чітку локалізацію, яка здійснюється за рахунок хоронімів (вид топоніма, власна назва будь-якої території, області, району, краю [3, с. 188]):

Казав, що ми маємо останній шанс підняти повстання проти московського окупанта по всій Україні [4, с. 98]; В серпні над Україною кружлятимуть літаки, робитимуть мертві петлі [4, с. 20]; По всій Україні п'ятий рік панує розгартія й отаманське свавілля, яке занастило не один добрий намір [4, с. 105]; Розповів, що родом він із Смоленщини, а в Україну його послали для зміцнення совєтської влади [4, с. 185].

Хоронім *Україна* вказує нам не лише на місце подій, а й стає символічним, наче оживає. Герої сприймають Україну як найдорожче для них у цьому світі, як матір: *Живи-и-и!!! – на весь голос закричав Чучупака, і не знати було, до кого звертався він в останню хвилину – чи до брата,*

чи до свого гайдамацького полку, чи, може, до України [4, с. 9]; *Жовто-блакитний і чорний – холодноярський бойовий прапор, на якому срібною заполоччю було вигантувано: «Воля України або смерть»* [4, с. 56]; *Пройшовши сотні верст Великою Україною, вони не реквізували жодної крихти хліба, а коли настали жнива, пішли між боями по людях допомагати збирати врожай за п'ятий сніп* [5, с. 19]; *Ти знав, на що йдеш заради матері України* [4, с. 143]. Саме це ще раз підкреслює, що Василь Шкляр талановито трансформує хороніми, надаючи їм нових конотацій та нових функцій у творах.

Окрім хороніма *Україна*, сюжетно важливою є власна назва *Холодний Яр*. Загальновідомо, що Холодний Яр здавна був осередком визвольної боротьби українського народу (в часи Коліївщини, УНР, під час Другої світової війни): *...він приніс на своїх плечах увесь Холодний Яр з його Мотрониним монастирем і гайдамацькими скарбами* [5, с. 193]; *Наприклад, якби ви дали мені ще зо п'ять козаків та відпустили до Холодного Яру, то ми там за місяць виловили б усіх заблудлих овець* [4, с. 241]; *Тютюнник на чолі кінноти вирушить між двома арміями на Холодний Яр і зробить його центром загального руху* [4, с. 132]; *До того ж я страшенно скучив за Холодним Яром... Я був певен, що так. Але й гадки не міг припустити, що в Холодному Яру на зустріч мене покличе... отаман Веремій* [4, с. 248].

У романах автор згадує й інші країни (*Польща, Росія, Німеччина, Туреччина, Румунія, Австро-Угорщина, Китай, Болгарія*): *Бачите, – почав я, – справа в тому, що Росія розв'язала проти нас війну після того, як було проголошено Українську Народну Республіку... Ще раз кажу: було проголошено нашу незалежну державу, яку на міжнародному рівні визнали Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія...* [4, с. 97]; *З Румунії можна гайнути й до Польщі, за тойтаки Збруч, якщо вже на те пішло* [5, с. 305]; *Між Польщею та Румунією підписано договір про його підтримку* [4, с. 160]; *Він сказав, що з Петлюрою взагалі не буде ніяких переговорів, оскільки це сепаратист-відцепенець і залятий ворог «єдиної і недеїмої» Росії* [5, с. 147].

У обох творах автор використовує варіант назви країни *Росія – Расея* (завжди в негативному, зневажливому ставленні, адже саме ця країна у творі виступає головним антагоністом, країною-окупантом): *Якщо він не потяг у свою Расею, то під землею знайдемо* [4, с. 140]; *Йдьте у свою Расею і більше сюди не вертайтеся. Ще раз мені попадетесь – розстріляю на місці* [5, с. 40].

Окрему групу в романах становлять ойконіми (вид топоніма, власна назва будь-якого поселення: міста, села, а також назви хуторів, висілків [3, с. 130]), що поділяємо на два різновиди: астіоніми (вид ойконіма, власна назва міста [3, с. 52]) та комоніми (вид ойконіма, власна назва будь-якого сільського поселення: села, селища, хутора [3, с. 104]).

Розряд астіонімів представлений здебільшого українськими містами, які є важливими для просторової орієнтації дій персонажів. Письменник використовує у творах як назви великих міст (*Київ, Кременчук, Чигирин, Черкаси, Харків, Умань, Одеса, Кам'янець*), так і невеличких містечок (*Шпола, Жаботин, Кам'янка, Сміла*): *Та він же нарошине назвав нам Київ, бо знав, що ми туди не поїдемо!* [4, с. 162]; *І під голосіння черниць вони скинули монастирські дзвони (їх потім також відвезуть до Кременчука, а далі – до Харкова, як свідчення перемоги...* [4, с. 62]; *Потім, ще не охолонувши, заскочили в Жаботин і зробили ревізію у споживчій кооперації* [4, с. 251]; *Ідемо на Львів через Київ* [5, с. 20]; *Вони отримали у Фастові зброю від петлюрівського штабу, присягаючись, що підуть на фронт* [5, с. 31]; *...наступної суботи у клубі цукрового заводу збереться чи не вся повітова верхівка, приїде начальство зі Шполи, Звенигородки, Кальниболота, щоб відгуляти свято врожаю* [4, с. 15].

Проте у творах В. Шкляр згадує не лише українські міста, а й закордонні: *Томськ, Псков, Москва, Пенза, Ростов, Новгород*. Переважно письменник вживає їх побіжно, задля створення відчуття контрасту. Саме контрастивне вживання астіонімів вказує читачу на зіткнення різних ідеологій: *Після земської школи батечко послав мене аж до Москви на математичні курси* [4, с. 82]; *Матінка Євстимія була родом із Томська, але й тут уже знали, що в черниці її занесло років із двадцять тому нещасливе кохання...* [4, с. 62]; *А тепер його син Євген Соколовський, низько припадаючи на ногу та опираючись на костур (покалічили в Магадані), спроквола човгав на свій куток Лапайку* [5, с. 11]; *Оце розвернуть вони свого поїзда й поїдуть навпрошки через поле в Москву* [5, с. 41]; *Коли вона поїхала зі своїм нотарем аж до Відня, Миронові хотілося плакати* [5, с. 100].

У романі «Маруся», коли події розгортаються у столиці України, В. Шкляр зосереджується на описі місцевості одного міста та дуже детально описує кожну вулицю, бульвар, площу. Тобто мікротопонімікон Києва описаний письменником надзвичайно реалістично. Автор вживає наступні урбаноніми (вид топоніма, власна назва

будь-якого внутріміського об'єкта: вулиці, площі, парку, скверу, окремого будинку та ін. [3, с. 184]) (*Безаківська* (нині вулиця Симона Петлюри), *Фундуклівська*, *Ярославів Вал*, *Хрещатик*, *Тереценківська*, *Театральна*, *Інститутська*, *Велика Володимирська*, *Велика Васильківська*): ... *гордо продефілюють його вранішніми вулицями аж до Хрещатика, де стоїть міська ратуша* [5, с. 110]; *Мирон пішов у бік Інститутської вулиці, яка спиналася на печерські пагорби* [5, с. 120]; *На Великій Володимирській вони побачили, що містом пересуваються військові частини* [5 с. 158].

Зазначимо, що деякі з назв вулиць на сьогодні є зміненими. Тому старі назви відповідають загальному часу роману та підтверджують історичну правду описуваних подій: *Твердим кроком вони помаршували бруківкою спершу на вулицю Безаківську, і вже тут завважили, що місто не лише прокинулося, але й заворушилося святковим життям* [5 с. 110]; *На її закличний голос почало збігатися ще більше киян, які річками стікалися до людського моря з доколишніх вулиць і вуличок – Фундуклівської, Ярославового Валу, Хрещатика, Тереценківської, Театральної, Прорізної* [5, с. 115].

Автор також вживає назву київського бульвару *Бібіківський* (нині бульвар Тараса Шевченка) та площі *Соборна*: *Уже на Бібіківському бульварі квіти полетіли на чорношличників і під копита їхніх коней* [5, с. 126]; *Нарешті авто виїхало на Соборну площу і підкотило до гімназії, у якій розмістився штаб командувача 7-ї піхотної дивізії генерала Бредова* [5, с. 146].

Допомагають довершити географічну карту романів й комоніми, які є часто вживаними у аналізованих творах: *Одного разу біля Потіївки отаманша таки потрапила в пазурі большевиків, червоний комісар хотів порішити її власноруч, та коли вистрілив у Марусю з револьвера, вона виставила вперед долоню і відвела кулю* [5, с. 169]; *Гризло вислав до Мокрої Калигірки стежі на вивідки* [4, с. 27]; *І хоч яка була непроглядна сльота, Мудей швидко доніс його полем до Водяного, потім мав бути Товмач, але... села не було* [4, с. 103].

Багато сюжетно важливих подій відбуваються саме в селах (*Грушівка*, *Худоліївка*, *Товмач*, *Мокра Калигірка*, *Водяне*, *Капустяне*, *Миньки*, *Пастирське*, *Михайлівка*, *Горбулів*, *Потіївка*, *Лопайка*, *Пилиповичі*, *Андріївка*, *Янівка*, *Модулів*, *Будаївка*, *Головецьке*, *Веприк*): ...і так не дуже далеко й заїхав, як за Худоліївкою вигулькнуло йому назустріч кілька кіннотників у рогатих шапках-будьонівках з величезними ганчір'яними

зірками на лобі [4, с. 17]; *Вона розповіла Дмитрові про все, що вивідала в селі, і той наказав козакам обсадити Горбулів з усіх боків...* [5, с. 44]; *До двох сотень червоних кіннотників стали на ніч у селі Веприк і вже цього ранку збираються вирушати на пошуки «банди Марусі»* [5, с. 289].

Однією із підгруп комонімів, характерних для історичної доби, про яку йдеться у романах «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся» є назви хуторів. На сьогодні поняття «хутір» є менш популярним, ніж на початку ХХ ст. Тому В. Шкляр дуже влучно використовує ці назви у творах, підкреслюючи особливості обраного часу. У аналізованих текстах зустрічаємо такі назви хуторів (*Кресельці*, *Мельники*, *Заяча Балка*, *Головківка*, *Богунів*, *Ляців*, *Лубенецький*, *Черняхки*, *Буда*): *Добралися майже до хутора Кресельці, але – ніде нічого* [4, с. 258]; *Червоний прапор тут краще було згорнути й сховатися, тож вони почали відходити вбік – до хутора Заяча Балка* [4, с. 39]; *Він, цей Ілько, теж трохи понюхав пороху ще в загоні отамана Яблуньки, а потім, коли отаман загинув, тихенько осів на хуторі Буда...* [4, с. 188]; *Тут, на хуторі Вищенському, визнається тільки отаманська влада* [5, с. 205].

Окрім назв хуторів, зустрічаємо у романах назви повітів. Майстерно вписані автором в художню канву творів такі комоніми: *Звенигородський*, *Черкаський*, *Чернігівський*, *Радомишльський*. Цей клас онімів так само характерний для описуваної автором доби, адже на сьогодні географічний поділ української землі на повіти не є актуальним: *Він походить із села Журжинці Звенигородського повіту* [4, с. 226]; *У Радомишльському повіті біснувався «дурний пан»* [5, с. 26]; *Це був заступник начальника Черкаського повітового ГПУ товариш Вольський* [4, с. 170].

З огляду на те, що повстанці переважно перебували у лісах, де переховувалися чи вели бойові дії, значними у романах є дримоніми (вид топоніма, власна назва будь-якої лісової ділянки, бору, гаю [3, с. 82]). Саме назви лісів згадуються у творах частіше від інших топонімів (*ліси Гунський*, *Шполянський*, *Лебединський*, *Попівський*, *Мурзинський*, *Хлипнівський*, *Чортів*, *Графський*, *Чорний*, *Чутянський*, *Фрузинівський*, *Будянський*, *Сокирний*, *Селище*): *Промачайте все від Чутянського лісу і, якщо буде треба, аж до Лебедина й Звенигородки* [4, с. 140]; *Сутяга випадково наткнувся в Сокирному лісі на Веремієвого ад'ютанта Чорта, з яким знайомий давно...* [4, с. 268]; *Маруся вирішила через греблю біля водяного млина, що стояв майже впритул до Фрузинівського лісу* [5, с. 226].

Як бачимо, дримоніми виступають важливими стратегічними об'єктами осередку повстанського руху: *А через два дні на Лебединський ліс посунула облава* [4, с. 248]; *Залишаючи Чорний ліс (хтозна, що вони надумали після того, як стільки всього тут рознюхали), я думав, як помститися за «отаманську раду»* [4, с. 175]; *Ви ще згадайте про десять возів золота, яке Маруся закопала в Чортовому лісі, – вже веселіше всміхнулася Ліза Євгенівна й рушила до дверей...* [5, с. 14].

Окрему групу серед топонімів становлять гідроніми (вид топоніма, власна назва будь-якого водного об'єкта, природного чи створеного людиною [3, с. 69]), які в досліджуваних текстах ми розділяємо на потамоніми, пелагоніми та гелоніми. Потамоніми (вид гідроніма, власна назва будь-якої ріки, потоку [3, с. 152]) вказують читачеві на координати місця перебування героїв. Письменник використовує назви як загально відомих великих річок (*Дніпро, Збруч, Волга, Тясмин, Дністер*), так і маленьких, локалізованих річечок (*Гнилий Тікич, Уманка, Ірдинь*): *Це син загиблого отамана Веремія, і мені треба переправити його за Збруч* [4, с. 206]; *Затемна обминув Вільхивець, Озірну, спустився згори до Гнилого Тікича, щоб луками попід вербами непомітно в'їхати на свій куток на околиці...* [4, с. 78]; *От у Горбулеві така річечка називається Свинолужка, то там усе зрозуміло: біля води лужок, а на ньому пасуться свині* [5, с. 290]; *Перед мостом через річку Уманку крутилося кілька червоноармійців, однак нас ніхто не спинив, не перебив приємних спогадів, пов'язаних із цим містечком* [4, с. 198].

Стосовно потамонімів слід зазначити, що переважна більшість назв річок протікають на території України: *Осипу по цей бік Збруча вже не раз доводилося чути, що він гуцул, – це, звичайно, ближче, ніж австріяка, але теж пальцем у небо* [5, с. 119]; *Крім того, я пам'ятав застереження Ларіона Загороднього про потаманний і начебто вивірений «місток» через Дністер до Румунії, який, однак, вів просто в більшовицьку пастку* [4, с. 305]; *По обидва береги Дніпра стояли білогвардійці, галицькі корпуси відкотилися на демаркаційну лінію* [5, с. 160].

У романі «Маруся» окрім онімів на позначення водних об'єктів, бачимо гелонім (вид гід-

роніма, власна назва будь-якого болота, заболоченого місця [3, с. 67]) *Козине болото* та пелагонім (вид гідроніма, власна назва будь-якого моря чи його частини [3, с. 147]) *Чорне море*. Це слугує яскравим доказом того, що під час опису місцевості у романі, автор врахував усе до найдрібніших деталей, щоб якомога реальніше передати особливості місцевого колориту: *Хоча, по правді сказати, не було тут аж такого єдинодумля, якого благав у Бога Тарас, котрий теж споглядав Думську площу з портретів, придивлявся, що воно діється на його **Козиному болоті** й хто чим дихає* [5, с. 129]; *Штаб Головного Отамана Симона Петлюри виробив план походу більшими силами на Київ, а меншими – на Одесу, до Чорного моря* [5, с. 16].

Під час описів ландшафтів та розгортання баталій у романах «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся» В. Шкляр використовує ороніми (вид топоніма, власна назва будь-якого елемента рельєфу земної поверхні [3, с. 144]) (*Дівич-гора, Лисоня, Замкова гора, Альпи, Звенигора*): *Аж тут від Дівич-гори вдарила гармата, заторохкотіли кулемети, десь на Бедилівці впали гарматні стрільня* [5, с. 52]; *Миронів батько, поклав свою голову ще на Маківці, старший син упав на горі Лисоні, а тепер от меншенький... більше нікого в неї немає* [5, с. 59]; *Мирон бачив перекошені обличчя стрільців... Петра Гультайчука чи лагідного Михася Проціва, котрий... уцілів на Замковій Горі у Львові* [5, с. 104]; *Це була **Звенигора**, справді насипана людськими руками ще за князівської України, і скидалася вона на високу могилу. На її вершині колись також був дзвін, який сповіщав про наближення ворога...* [4, с. 60].

Висновки. Отже, топоніми – це важливий компонент аналізованих романів В. Шкляра. Через надзвичайну ретельність вибору топонімічні розряди є сюжетно та композиційно важливими елементами дотримання правдивості оповіді. Топоніми вказують нам на конкретний час, адже деякі назви з плином часу було змінено. Усі географічні назви є актуальними для персонажів твору, проте для читача деякі з них вже застарілі. Вибір топонімів автором є безумовно вмотивованим, географічні власні назви доповнюють історичне полотно романів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриценко Т. Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1998. 17 с.
2. Корнієнко І. А. З історії розвитку літературної ономастики. *Слов'янський збірник*. Одеса, 2014. № 18. С. 60–68.
3. Словник української ономастичної термінології / уклад. : Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.

4. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 384 с. URL : <http://mnk.org.ua/uploads/Zalyshenec-Chornyj-Voron-pdf-Vasyl-Shklyar.pdf>
5. Шкляр В. М. Маруся. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с.

УДК 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.34>

КОГНИТИВНА МЕТАФОРА ЯК ДИСКУРСИВНИЙ ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ АВТОРСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ

COGNITIVE METAPHOR AS A DISCOURSE MEANS FOR REPRESENTATION OF AUTHOR'S INTENTIONS

Лаврухіна В.Л.,

orcid.org/0000-0001-7545-1592

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри практики англійського усного та писемного мовлення
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Статтю присвячено проблемам художнього дискурсу а саме, ролі комунікативної інтенції у художньому тексті. Інтеграція лінгвокогнітивної парадигми до текстових студій дозволяє розглядати семантику тексту як ментальну репрезентацію дійсності. Розглядається поняття інтенціональності як універсального засобу вираження мовленнєвих потреб та ідей автора художнього тексту. Когнітивна метафора, втілена у експресивно виражальних одиницях мови, перебуває у безпосередній залежності від авторського задуму, слугує засобом декодування намірів мовця, відображає комунікативно-інтенційний зміст тексту. Саме в межах лінгвокогнітивної парадигми, з погляду представлених у тексті знань, можливе поглиблене вивчення категорій художнього тексту, і зокрема його інтенціональності. Інтенціональність розглядається як одна з базових властивостей художнього тексту, яка співвідноситься з вербалізованими в ньому знаннями та актуалізується через навантажені текстові компоненти, що втілюють авторські інтенції й моделюють імовірні реакції адресата, пов'язані зі сприйняттям та інтерпретацією дійсності, представленої у художньому тексті. Вивчення мови в динамічному розвитку в художньому тексті, в аспекті активної діяльності мовної особистості має безпосередній стосунок до аналізу лінгвістичних засобів у контексті їх можливостей втілювати комунікативні інтенції мовця, реалізувати авторські задуми за допомогою мовних засобів. Дослідження орієнтується на положення, згідно з якими зміст тексту не може бути зведений до об'єктивного зображення об'єктів та подій текстової дійсності, тому що один і той самий об'єкт (подія) у тексті, залежно від знань і намірів автора, може бути описаний за допомогою різноманітних мовних форм у ракурсі авторського бачення світу. Когнітивна метафора втілена у вербальні форми стає провідним дискурсивним засобом реалізації авторських інтенцій. Вербалізуючи концептуальні метафори, автор використовує різноманітні стилістичні прийоми. Метафоричні моделі створюються на основі асоціативного потенціалу слова на синтагматичному рівні або на основі взаємодії лексики в межах асоціативного ряду.

Ключові слова: інтенційність, інтенція, художній текст, художній дискурс, когнітивна метафора.

The article is devoted to the problems of artistic discourse, namely, the role of communicative intention in the text of fiction. The integration of the linguistic-cognitive paradigm into text studies allows to consider the semantics of the text as a mental representation of reality. The concept of intentionality is considered as a universal means of expressing the language needs, ideas, and instructions of the author of the fiction text. Cognitive metaphor embodied in expressive units of language, is directly dependent on the author's intentions and serves as a means of decoding the speaker's intentions, reflects the communicative-intentional content of the text. It is within the limits of the linguistic-cognitive paradigm, from the point of view of the knowledge presented in the text, that an in-depth study of the categories of the fiction text, and, in particular, its intentionality, is possible. It is considered, that intentionality is one of the basic properties of the fiction text, which correlates with the knowledge verbalized in it and is actualized through loaded text components that embody the author's intentions and model the likely reactions of the addressee related to the perception and interpretation of the reality presented in the fiction text. The study of the language in dynamic development in the fiction text, in the aspect of the activity of the linguistic personality, is directly related to the analysis of linguistic means in the context of their ability to embody the communicative intentions and aesthetic needs of the speaker, to realize the author's ideas with the help of linguistic means. The research focuses on the postulates according to which the content of the text cannot be reduced to an objective image of objects and events of textual reality, because the same object (event) in the text, depending on the knowledge and intentions of the author, can be described using various language forms in the perspective of the author's vision of the world. Cognitive metaphor embodied in verbal forms becomes the leading discursive means of realizing the author's intentions. Verbalizing conceptual metaphors, the author uses various stylistic techniques. Metaphorical models are created on the basis of the associative potential of a word at the syntagmatic level or on the basis of the interaction of vocabulary within the associative range.

Key words: intentionality, intention, artistic discourse, fiction text, cognitive metaphor.